

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Լ Ր Ա Ք Ի Ր

ԿՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՁՈՐԵՔՇԱՐԹԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Դասաւանդ ու Պոլիս Տարեկան 50 Գրուշ

Վեցամսեայ 30

Օտար երկիրներ [6 Բուլլի] 15 Ֆրանկ

Հ Ա Ս Յ Է

در سعادتده بفتح قوسنده قاضعسكر خاندده

» پوراغن « غزته سی اداره سده

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ ԲԻՒՐԱԿՆԻ

Դազաւէր խան, Պաեհէ գաբու, և Պոլիս

ԲԻՒՐԱԿՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ

Քանի մը քաղաքներու գործա-
կալներ մինչեւ այսօր անվճար թու-
ղած են տարեգինները : մենք ալ ի-
րենց վստահելով զրկած ենք թեր-
թերը, և կը կարծէինք որ ամբողջ
տարի մը իրենց և բաժանորդներ-
ուն գոէսի ընելնիս բաւական պի-
տի համարին : Բայց ահա Բ. չըջա-
նի առաջին վեցամսեակը լրանալու
մօտ է, ու դեռ չեն փակած անցեալ
և այս շրջաններու հաշիւները :

Կը կարծենք թէ մէկ ու կէս
տարիի համբերութիւնն ու գոէսին
բաւականէն ալ աւելի է, և ներ-
կայ թիւէն ետքը կը դադրեցնենք
թերք զրկել այն գործակալներուն
և բաժանորդներուն որոնք իրենց
սարեգիները չեն վճարած :

Մեզի բնաւ հաճելի չի գար շա-
րունակ այս տեսակ զեկոյցներ ը-
նել, ու մեր ժամանակը վատնել
առկալս հաշիւներով զբաղելու : Բա-

ժանորդ ու գործակալ պէտք է ի-
րենց պարտքը ճանչնան, ինչպէս մենք
կը կարծենք մեր պարտքը կատա-
րած ըլլալ՝ կանոնաւորապէս զրկե-
լով թերթերը :

Այս առթիւ յիշեցընենք թէ գոր-
ծակալ մը այն ատեն իրաւունք ու-
նի ձրի թերթ ստանալու, երբ առնը-
ուազն հինգ բաժանորդագիրն կը
զրկէ :

Ս. Դ.

ՔՆՆԱԴԱՏԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ՄԵՐ ՀԱՆԴԷՄՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ռուսահայ հանդէսներու հոյակապ
չէնքին վրայ չէ՛ որ քննադատական մը
գրելու պիտի ձեռնարկենք, այլ սո՛սկ
Թրքահայոց մէջ երեւցող հանդէսներուն
վրայ, որոնք առաւել կամուռազ կը բա-
րացուցեն մեր դրական կեանքը, և որ
եւրոպականին առջեւ գեղեցիկ թզուկ
մըն է, մինչդեռ այդ կիկլոպեան զրա-
կանութեան հանդէպ կրնար գէթ հուրի

մը ըլլալ, երբ ունենայինք զանի արդասաւորող կարեւորագոյն տարրերը: Երբ փոքրիկ բաղդատութիւն մը ընելու փորձութիւնք Ռուսահայ ու Տաճկահայ հանգէսներու թիւին եւ որ աւելին է արժէքին միջեւ, պիտի տեսնենք բացորոշակի թէ առաջիններն սնահամեմատ կերպով գերազանցած են մեզ: Սակայն հոս անտեղի չէ խոստովանիլ թէ մենք դեռազանցած ենք զանոնք՝ միայն երկու կէտերով, մէկն է քերթողական, իսկ միւսն է մօր իսկութիւնը անխոռ պահելու ճակատագրական ճիւղը, որոնցմով սահմանափակ գրական դաշտերն իսկայրկեան մը զբախտի մը կուսութեամբն ու հրապոյրով կը հայելիանայ: Ռուսահայոց բանաստեղծութիւնը չի կրնար Տաճկահայ բանաստեղծութեան հետ բաղդատուիլ, որովհետեւ ո՛չ քերթողական արուեստի նրբութեանց եւ ո՛չ իսկ երեւակայութեան՝ կամ բանաստեղծական ոգիին հրանուտ թոյլներն ունին — թէ եւ կը բացառենք մատի վրայ հաշուող անմահ անունները: Բայց դիտելի է միանգամայն որ տաղաչափական նրբին արուեստին ասո՛նք ալ այնքան կարեւորութիւն տուած չեն իրենց ոտանաւորներէն չատերուն մէջ: Այս իրողութիւնները թէ՛ զիրքերու եւ թէ՛ հանդէսներու մէջէն բացայայտուլէս տեսնուած ըլլալը կեղակարծ չի թուիր հետադարձ միտքերու առջեւ: Ռուսահայ հանդէսները, կը խոստովանինք թէ, ունին համալսարանական դանձերով ակադէմիստներ, բայց ցաւալի է միւս կողմէն խոստովանիլ որ Գերման փիլիսոփայութեան ու գրականութեան զուգեակ աստղերու լոյսերով ա՛յնքան շլացած են որ ա՛լ մոռցած են իրենց ծնունդ տուող արիւնն ու իրենց երգիքներէն զոգոգացող անշուք ճրարը, այլասեռած գրականութեան մը բոլոր բնաշրջումներն ունի ան: Պոլսահայ գրականութիւնն իս ո՛րքան ալ Զոյիլոմաներ ունենայ, ա՛յնքան ալ Արիստարքոսներ պիտի ունենայ նո՛յն իսկ դաւառի գրադէսներէն, որովհետեւ յամենայն դէպս հա՛րկ է խոստովանիլ թէ լաւ կամ յոռի դեռ ի՛նչ

որ ունինք առաւելապէս, Պոլսահայ գրականութեան կը պատկանի, թէ եւ ապագան դաւառացի երիտասարդներուն կը թուի ըլլալ, եւ ինչ որ տրամաբանական օրէնքներու ճշգրտանիշը կը կրէ, քննադատութիւնն ալ անոր կը փարի, ասոր համար դժուարին է այդ կարծիքին հակառակիլ, քանի որ ճշմարտութեան բոյնն ունի: Այս գրական իրողութիւններն անցողակի քննելէ վերջ՝ անցնինք զո՛ւտ Տաճկահայ հանդէսներուն, ինչպէս, — Մասիս, Արեւելեան Մամուլ, Բիւրակն, Ծագիկ, Լոյս ու Հանգիստակ: Ա. Մասիս Պոլսահայ գրականութեան ծագման գրոշմը կը կրէ իր վրան, 48րդ տարին է այս նոր շրջանը: Այս վաղեմի հանդէսը պիտի նմանցնենք Արիստոտի «Ռոլանտ մոլեգլին» անուն հրաշալի դիւցազներգութեան մէջ ներկայացուած կախարդ ջատուկներուն որ մե՛րթ կ'երթոսարդանան գեղանիլի մը նման, իսկ մերթ կը զառամին: Յունական միթաբանութեան Պոսեյդոն բոլո՛ր այլափոխումներն ալ ունեցած է, սակայն սիրելի է յուսալ որ ասկէ ետքը հաստատուն կուտան մը պիտի ունենայ բազմաթիւ ընդհատումներէ վերջ: Աչհարհարարի ձուլման մէջ առաջին դերն ունեցած է իր ծերունազարդ խմբագրին միջոցաւ: Պիտի փափաքէինք որ Մասիս բացարձակապէս գրական թերթ մ'ըլլայ, մշակելով գրականութեան բոլո՛ր սեռերն, ա՛յն ալ ընտրողական դպրոցի մը ձեւը տալով իրեն, որովհետեւ ան իր առանձնայատուկ վախճանին հարկ է որ դիմէ, ո՛չ թէ մէկէ աւելի վախճաններու, որոնցմէ ո՛չ մէկը կ'իրականանայ յետոյ: Սակայն միւս կողմէն բաղձալի է որ անոր սիւնակներուն մէջ գերմանական ճաշակէ աւելի՛ բնատոհմիկ ճաշակ ներմուծուի, որպէս զի կարենայ ընթերցողներուն հոգեւնախօսական վիճակին հետ հաշտ ընթանալ: Բ. Արեւելեան Մամուլ, մեր ամէնէ՛ն աւելի ընկերական ու տոհմային գրականութեան զարթուած պատկերող թերթն է եղած, իր եղական խմբագրին բեղմնաւոր աղբ-

նույն ժամանակ չնորհիւ Գրական յեղաշրջման առաջին աննկուն փուլերէն է եղած, աշխարհիկ լեզուի երանգաճոխ գիմայեղումներն (phase) ունեցած է այն՝ միշտ դէպէս գեղեցիկն ու օգտակարը դիմելով Ստուգիւ ես զայն շատ մը Ռուսահայ հանդէսներէ վեր պիտի դասէի, իր բնաշխարհիկ տարազը կորսնցուցած չլլալուն համար, որ ինքնին բարձր արժանիք մըն է։ Բայց անսեղի չէ շեշտել սա՝ ճշմարտութիւնն ալ թէ Թըրքահայ գրականութեան մէջ շատ լայն կերպով բացուած բոլոր խրամատներն ալ չիկրնար լեցընել, քանի որ մեր գրական աշխարհը դեռ անապատի մը համայնատեսիլով կը պարարէ մեր աչքերը, որ թերեւս՝ նրբաճաշակ Կարօի «Վաղուան Գրականութիւնը» յօդուածին վարդապետած օրէնքներովը կարենայ դիւթիչ ուսման մը փոխուիլ գաւառացի առողջ ու տաղանդաւոր գրագէտներու զաղափարահարուստ հոյերով, որոնք զաղափարէ աւելի քաջաբերութիւն կ'ըստանան ժողովուրդէն, որուն զգացումներուն ու հոգեկան բարձր միտումներուն թարգմանն պիտի հանդիսանան։ «Արեւելեան Մամուլ»ը ՉՅՐԳ տարին աւարտելով Ձորը մտաւ, անշուշտ իր հետ տանելով զրուատիքներու փունջ մը՝ որով Տնօրէն - Խմբագիրը պակասելու բացարձակ արժանիքն ունի թէեւ՝ բայց մեզի համար կրկնապէս փափաքելի է որ իր յարատեւ ընթացքին մէջ ալ աւելի հարուստ նիւթերով ներկայանան ամէն ընթերցողի առջեւ։ Գ. Հանրագիտակ, բայց աւելի ճիշդ պիտի ըլլար եթէ ըսուէր Մասնագիտակ, վասն զի առաւելապէս կ'ուսումնասիրէ գիտական դժուարալինճիւն խնդիրներ, քան թէ գրական, պատմական, իմաստասիրական, լեզուաբանական եւայլն խնդիրներ։ Հոս պիտի փորձուինք մասնանի ընելու սակէտն ալ թէ այդ թերթը՝ հարկ է որ գրական եւայլն ճիւղերու հրաժեշտ տալով՝ միայն գիտականն ընտրէ՝ իբրեւ մասնաճիւղ, Գաւառացիները գոհ են այդ գերազանց շեղամաքուծաբանէն ուր ըզ-

մայլելի կերպով կ'ուսումնասիրուի ինչ որ գիտութեան զիտարանէն կը տեսնուի։ Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, միայն անով չի լինար, ուրիշ գիտական կուռ պաշար ունեցողներ ալ հրապարակ նետուելու են, որպէս զի գիտական բոլոր ճիւղերն ալ հոն կարենան մուտ գործել ու ազդել հանրութեան գոյութեան պայմանն եզոզ տնտեսագիտական վիճակին վրայ, առանց որու անգոյն թերթ մը կ'ըլլայ այն։ Դ. Մաղիկ, իր երբեմնի փողփողուն չըջանէն վերջ՝ այն ինչ պիտի խաւարէր, յեղակարծ միմոսի մը փոխուեցաւ, թէեւ առասպելաբեզովբոսին մարմնացումն ըլլալու յաւակնութիւններովը կ'օրօրուի Այդ թերթը՝ քանի որ նոր Պարոնեան մը չունի, զուրկ է գրական արժէքէ, նոյն իսկ զաւելտական սեռին մէջ, որովհետեւ ընկերութեան մը կեանքին տգեղ կողմերուն բովանդակ ուսումնասիրութիւնը պիտի ըլլայ այն, բան մը որ մեր մէջ Պարոնեանն, իսկ Եւրոպայի մէջ Մօլիէրն է միայն յաջողած։ Դժուարին ճիւղ մըն է, որուն հետեւողներն ամէնէ աւելի ցանցառ են։ Ե. Լոյսը ա՛յնպիսի թերթերէն է, որոնց վրայ զաղափար մը կազմելու համար Լառուսի համայնագիտակ բառարաններն իսկ չպիտի բաւէին մեկնութեան։ Ամուլ թերթ մը՝ որ հաճոյքի աւագութեամբ անցաւ, իր անունին հակասելով՝ խաւարը սիրեց, կը փափաղէինք որ գեղեցիկ-զպրութեանց մշուծ մը տար այն, իրեն պատշաճ աշխատակիցները գտնելով։ Ո՛րքան մեծ ծառայութիւն ըրած պիտի ըլլար, եթէ նըպատակակէտ մը ընտրելով՝ հրապարակ ելլէր, որովհետեւ իրական արժէքէ զուրկ է այն թերթը որ չունի կամ չ'ուզեր ընտրել իրեն յատուկ վախճան մը։ Լոյսը կրնայ լոյսի պէս թերթ մը ըլլալ, եթէ անոր մէջ գրիչ շարժելու ազնուութիւնը ունենան նոր աշխատակիցներ՝ Պոլսեցի ու գաւառացի (ինչպէս են այժմեան երիտասարդ գրողներէն մեծ մասը) եւ ջանան իրենց գոհարներովն ողողել արդի գրական հրապարակը։ Տեն-

չանք՝ մը որ ինքնաբերաբար պիտի իրագործուի տարուէ տարի : — 2. Բիւրակն վերոյիշեալ հանդէսներու դերերը սեղմ կերպով պարունակելէ զատ՝ անոնցմէ աւելի բա՛ն մըն ալ ունի, այն է բանասիրութիւնը, Արեւմտեան հայոց « Հանդէս ամսօրեան » է ան, որովհետեւ տակաւ գրական բոլոր սեռերն ալ՝ ոսպնեակի մը նման իր վառարանին վրայ կեդրոնացնելու կը ճգնի : Անոր կարեւորութիւնն առաւելապէս հայ մատենագրութեան, ազգագրութեան ու լեզուաբանութեան պարագայներուն աչքին հա՛րկ է որ զարնէ : Միանգամ ընդ միշտ մեզի համար ցանկալի եղած է տեսնել վարպետներու յօդուածներուն բոյն ալ անոր մէջ որով այդ վայրկեանէն դերակշիռ դիրք մը պիտի զբաւէ մեր աղքատիկ գրականութեան մէջ որուն մէջ վերածնունդի մը իմաստասիրական յեղաշրջումները կը նշմարուին այժմէն :

Բայց իցի՛ւ թէ մեր հարուստները այլ եւս իրենց աւանդական լճացումէն դուրս գալով՝ նոր ու աշխոյժ հեղինակներու ձեռնտուութիւններ ընէին : (1) Առանց դնահատման՝ յառաջդիմութիւնը մղձաւանջ մըն է որ իրականութիւնն չունի, « Ժողովուրդ » կոչուած մեհնարադրումը՝ երկու բանալիներ ունի՝ դրամ եւ հաճախ, առանց մէկուն, միւսը գոյութիւնն չունի, երբ այս երկուորեակ քոյրերը թեւ թեւի տան ժողովրդի մը մէջ, այդ ընկերութիւնը որքան ալ անքաղաքակիրթ տարրեր ունենայ, կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ քաղաքակրթութեան մէջ կը թաթխուի Բայց ի՞նչ օրկաններով — թերթերով — արդէն մեր լրագիրներու վրայ ծանրանալնուս բուն իսկ պատճառն ալ ժողովրդի զարգացման սուրբ գործը չէ՞ր, որուն համար աշխարհի առաւել կամ նուազ քաղաքա-

կիրթ ազգերն ալ կըսկսին շարժիլ ու շարժիլ՝ իտեալ ընկերականութեան մը հասնելու համար :

Ա. Ե. ԲԱՐԱՍԿԱՐ

ՄԻՀՐ. ԹԱՊԱԳԵԱՆ

Բ Ա Ռ Գ Ի Ր Ք

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՅՑ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍԻԻՑ

ԲՐՏՆԱԶԱՆ ՄԵԽԱՏԱՍԻՐՈՒՄԻՆ

Հ. Մ. ՔԱՋՈՒՆՅԻ

ՎԵՆԵՏ. ՄԻՍԻՔԱՐԵԱՆ ՄԻՔԱՆՈՒՔԵՆԵՆ

Դին 60 Փրանք

ՄԱՏՆԵՆԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԻՍԻՔԱՐԵԱՆԵՐՈՒ ՄԵՋ

ԱՎԵԱՐԿՆԵՐ

Բ.

Մինչ Հ. Բ. Վ. Սարգիսեանի «Ազգութանդեղոս» եւ իր բազմադարեան գաղտնիքը » մամուլի տակ էր, և գրուածքին ներածութիւնը կանխաւ իբր ճաշակ կ'արտատպուէր « Բազմավէպ », 1889, թիւ 1, 6-13, Վիեննայի միառատանէն, բնիկ Խոտորջուրցի (Թօթիւմ) երիտասարդ վարդապետ մը, Հ. Տաշեանի կ'սկսի « Հանդէսի » մէջ, 1890, թիւ 1—12 Ազգութանդեղոսի խնդիրը ձեռք առնել, աղբիւրները ճշդել ու մատենագրական արժէքն որոշել : Հ. Տաշեանի գործն ինչ ինչ կէտերով դերազանցեց Հ. Բ. Սարգսեանին :

Նախանձի ու մրցման կը պարտինք գրական բոլոր մեր արտադրութիւնները : Այսպէս, Հ. Բ. Վ. Սարգսեան բնազանցական վարդապետութեան ու հայ մատենագրութեան ներմտացած, իմաստասիրական ու պատմական երկասիրութիւն մը հրատարակեց որ է «Թոնդրա-

[1] Շատ բարեմիտ երեւի կ'ուզէ յօդուածագիրը իր այս փափաքով, և կը հասկնէ թէ դեռ պէտք եղածին չափ չի ծանշար ան հարուստ գաղափարները զոր « լճացած » մակդերով կը մկրտէ :

Պաղիկեան աղանդը՝ ժամանակին շատ խօսուեցաւ ու գրուեցաւ այս գրքուկին վրայ իրաւցնէ կ'արժէ որ այնչափ խօսուէր ու գրուէր Հ. Բ. Սարգսեանի սոյն երկին ուր վրայ կրօնա-պատմական քանի մը կնճռոտ խնդիրներ լուսաբանուած ու իրենց վճռական լուծումը ստացած են։ «Ագաթանգեղոս եւ իւր բաղմադարեան գաղանիք»-ին բնոյթը չունի՝ այդ գրքուկը, չի դպչիր մեր ցեղի ամբողջութեան կրօնական դպացոյններուն, ու պատմական դատաստաններն ո'չ այնչափ միակողմանի։

Իր քննադատութեանց գտած համակրանքէն քաջալերուած՝ Հ. Բ. Ս. հրատարակեց իր «Քննադատութիւնը Յովհ. Մանդակունուոյ եւ իւր երկասիրութեանց վրայ» անդուգական երկը, Վենետիկ, 1895, էջ 264։ Այս գործին մէջ Մանդակունուոյ պարագաները ուսումնասիրելէ ետք, քննադատութիւնը կեղրոնացուցած է երանաշնորհ Հայրապետին ծանօթ ճառերու գրչագիրներու համեմատութեանց, բնագրի վերականգնման ու վաւերաբանութեան մէջ։ Շատ յաջող է, արդիւնք իր բաղմամբայ արքնութեանց եւ ապացոյց իր բաղմակողմանի հմտութեան։ Մատենագրական ու եկեղեցական շատ կարեւոր խնդիրներ պրպտած է, սուր զիտողութիւններով, «Ատտիկեան աղով» համեմուած, ինչպէս նաեւ քանի մը թուականներ ճշգրտած, այնպէս որ անդրազոյն քննութեանց զիւրութիւններ ընձեռած է։ Միայն կէտի մը մէջ համամիտ չենք գիտնական վարդապետին։ Բաժանման խնդիրը Բարսեղ կամ Արքայաւոր կաթողիկոսի շալակը բնոցներու չէ. տեղական դպրոցի ոգուն ու աւանդութեան վրայ հիմնուած, անհրաժեշտ պահանջք մըն էր այս, ո'վ որ ալ ըլլար ժամանակին կաթողիկոսը, այդ անհրաժեշտ պահանջքը պիտի գոհացներ, պիտի կղզիանար, պիտի խզէր իր կրօնական յարաբերութիւնները զրկից ժողովուրդներու հետ։ Ես չեմ թերահաւատիր թէ այդ հոսանքէն, եթէ ըլլար, պիտի աղդուէր Ման-

դակունին որ Ակակի յարուցած խռովութեանց ու Ասորի նեստորականներուն չյարեցաւ երբեք։ Ինչ ըսել կ'ուզէ մեծանուն գիտնականը՝ գրելով թէ (բաժանմամբ) աստուածայինը՝ ազգային կամ լոկ մարդկային ընելու մեծ սխալը գործեց (Չ. դարը, այսինքն Բարսեղն ու Արքայաւոր կաթողիկոսները) (Հմտ. էջ 239)։ Ասի ժամանակի հեռանկարն ու ոգին անտեսել ու պատմութեան դէմ անիրաւել չէ՞։

Յովհ. Մանդակունի իբր «հայրիկ», իբր տիպար հովիւ, իբր բարեկարգուեցեղեցիներու եւ վանականներու, իբր կարգաւորող ժամակարգութեան, պատարագամատոյցի ու ծէսերու Հայ. Ե. կեղեցւոյ, ինչպէս նաեւ իբր կիրթ մատենագիր ու պերճախօս բնագրաց եւ ներկուռ բարոյախօս՝ լաւ պատկերացուած է Հ. Սարգսեանի գրչին տակ, կեանք տուած է կմախքի մը. կարծես հոյակապ կաթողիկէ տաճարի մը սրբազան բեմին վրայ, հին տարազով, հին առողանութեամբ, հին բարքով եպիսկոպոսապետ մը, այսինքն Մանդակունին, բոցալեղձ թէ մեղրածորան։ — «Կայծակի նման արագ ու կտրուկ, երկնային բարձրութենէ մը շեշտակի կը տեղայ եւ կը թափանցէ իր խօսքերը ունկնդրին ըղեղին մէջ, լսելէ ետքն ալ կարծես թէ անոնց փայլատակումներու եւ որոտման արձագանգը կը կրկնուին ու կ'երեքնին զեռ։»

Հ. Բարսեղ Սարգսեան, Ոսկերբերանի Հոռմ. Թղթի Դ. ճառը համեմատելով Յովհ. Մանդակունուոյ մէկ ճառին հետ՝ վերջինին բռնած ընթացքն աւելի յուզիչ, աւելի սրտագրաւ ու աւելի եղբայրասիրական կը դնէ։ «Վասն ընդունելի եւ անընդունելի աղօթից» ճառին մէջ Յ. Մանդակունի այնպիսի հոգեբանական հմտութիւն ու քրիստոնէական վարդապետութիւն մը ցուցուցած է որ Ոսկերբերանի անգամ նախանձելի պիտի ըլլար։ Հ. Բարսեղ այս եւ այսպիսի պարագաներ խնամքով հաւաքած է։ Այսպէս Հ. Բարսեղի երկը կրկնապէս մեղի օգտա-

կար ու սիրելի կը դառնայ՝ զանազան կէտերու մէջ հայը գերազանց տեսնելով։ Չեմ կարծեր որ ապագան անգամ Յովհ. Մանդակունւոյ վրայ այնչափ խղճամիտ, հմտալից ուսումնասիրութիւն մը հրատարակէ, որչափ ըրած է Հ. Բ. Սարգսեան։

Յաճախ կը տրտնջան թէ չոր ու ցամաք բանասիրական գրութեանքներ չեն կարդացուիր։ Սակայն Հ. Սարգսեանի սոյն ուսումնասիրութիւնն այդ բնոյթը չունի. ունի առաւելութիւններ, գիւթող ոճ, գեղեցիկ պատմութեանք, պատկերալից բացատրութիւն, այնպէս որ « Բնադատութիւնը Յ. Մանդակունւոյ և իւր երկասիրութեանց վրայ » բանասիրական տեսակէտով հաղուագիւտ աշխատասիրութիւն մ'ըլլալէ զատ, նաեւ գեղեցկագիտօրէն ալ արժէք ունի։ Հ. Բ. Սարգսեան իբր գրագէտ, գեղեցկագէտ կը փայլի այս գրութեան մէջ։ Արդի լեզուին դէմ քանի մը անիրաւութիւններէ զատ, գրել սորվելու փափաքողները չեն խաբուիր, եթէ կարդան Հ. Բարսեղի այս գեղեցիկ ուսումնասիրութիւնը։

Դ. ԽԱՉԱՊՆՅ

ՍՊԱՌԱՐԹ ԹԻԻԵՐ

« Բիւրակնի » առաջին շրջանէն 3, 6, 7, 9, 32, 33, 34, 35, 51 եւ 52 թիւերը, ինչպէս և

Բ. շրջանի 3 թիւը սպառած է։

Անոնք որ նոյն թիւերը կը ղրկեն մեզի, փոխարէն կը ստանան կրկին գինը։

ԶԳԱՅԱՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

Շահեկան ուսումնասիրութիւն մը ցոյց կուտայ թէ ի՞նչ կարեւորութիւն ունին զգայարանքները՝ իմացական տեսակէտով։ Շատ մը մարդոց տեսողութեան զգայարանքը գերակշիռ է. հրաշալի դիւրութիւն մ'ունին տեսածնին

ըմբռնելու, ասոնք տեսողականներն (visuals) են։ Ուրիշ մարդիկ, ընդհակառակ, մանր մունր շշուկի մ'իսկ ուշադիր են, իսկոյն կ'ըմբռնեն կամ կը լըսեն իրենց լսողական ջիւղերուն զարնող ձայները. ասոնք ալ լսողականներն են (auditifs)։ Վերջապէս, հազուագիւտ չէ հանգիպիլ այնպիսի մարդոց որոնք շօշափումով միայն կրնան յստակ գաղափար կազմել բանի մը վրայ. ասոնք ալ շօշափողականներ (moteurs) պիտի կոչենք։

Արդ՝ այս զանազանութիւնները շատ կարեւոր են ուսման համար, կ'ըսէ Պ. Ճէնպօ, որ այդ ուսումնասիրութիւնը կատարել է։

Ենթադրենք թէ ուսուցիչ մը կ'ուզէ աշակերտին ճանչցնել գետնածուխը (houille)

Եթէ այդ աշակերտը տեսողական դասակարգէն է, բան մը չպիտի հասկնայ, մինչեւ որ ածուխը չեսնէ։

Եթէ աշակերտը լսողական է, բերանացի բացատրութեամբ մը պիտի կրնայ առարկան հասկնալ՝ լսել։

Բայց շօշափողական դասակարգի ուսանող մը պէտք է որ նոյն առարկան՝ ածուխը՝ շօշափէ։

Եթէ բառ մը սորվեցնել հարկ ըլլայ, նորէն այս եղանակը գործադրելի է։ — Տեսողական տղայ մը այդ բառը տեսնելու պէտք ունի, լսողական տղայ մը դայն մեզի տալ է, բայց շօշափողական տղան՝ այդ բառը գրելու է։

Ընդհանրապէս շատ աշակերտ կ'ըլլայ դպրոցի կամ դասարանի մը մէջ, եւ վերոյիշեալ երեք դասակարգերէն ալ կը գտնուի անխտիր։ Հետեւաբար դասաւանդումն ալ փոփոխելու է, այսինքն մէն մի դասը երեք տեսակ ընդունակութիւն ունեցող տղոց հասկցնելու համար պէտք է՝ 1. Խօսիլ՝ լսող աշակերտներու օգտին համար։

2. Դասին վերաբերող առարկաներ ցուցնել՝ տեսնող աշակերտներուն հասկցնելու համար։

3. Առարկաներն ու պատկերները շօշափել Տալ, բառերը գրել Տալ, պատ-

կերը գծել, օրինակել ցալ՝ շօշափող աշակերտներուն համար:

Բերանացի բացատրութիւններ պիտի տայ ուսուցիչը, առարկաներն ու պատկերները պիտի քննեն զննեն աշակերտները, եւ վերջապէս դրաւոր պիտի ընեն նոյն դասը: Ահա ամբողջ շրջանակը՝ որուն մէջ պիտի գործէ ուսուցիչը որպէս զի իր դասը օգտակար ըլլայ բոլոր կարգին: Այդ հրահանգներէն մէկը զանց առնուելուն պէս, այս կամ այն խումբի աշակերտները պիտի տուժեն, դասը չը պիտի հասկնան լիովին:

* *

Մեր լաւագոյն համարուած դպրոցներուն մէջ դեռ այսօր կը տեսնուի այս կամ այն ճիւղին ուսուցման աւանդական նահապետական գրութիւն մը որմէ դուրս ելլելու համար կրնայ թելադրութիւն մ'ըլլալ այս երրեակ զգայարական դասաւանդման եղանակը:

Շատեր կը յիշեն անշուշտ, եւ ես ալ, այս սողերը գրողը, դեռ մտքիս մէջ ունիմ այն եղանակը որով ինծի աւանդեցին՝ օրինակ՝ քերականութիւնը, պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը, թուաբանութիւնը, եւ այլն:

Այդ հին յիշատակներն որ մտքիս մէջ կ'արթնան այսօր, թէեւ շատ անուշ են, իմ մանկութեան օրերս պատկերացնելով աչքիս, բայց չեմ կրնար մոռնալ այն դժուարութիւնները, տագնապի ժամերը գործնք կ'անցնէինք սա կամ ան առարկան սորվելու համար:

Քերականութենէն⁽¹⁾ կարգ մը բառեր օրինակներ ու մեծ մասամբ կանոններ — գրաբառ անշուշտ — դրել տուած էին տետրակի մը վրայ եւ մենք դոց կ'ընէինք առանց հասկնալու թէ ի՞նչ առնչութիւն եւ գործնական օգուտ կայ անոնց մէջ:

Պատմութիւնը կ'ուսուցանէին առանց կապակցութիւն մը հաստատելու դէպքերուն ու դէմքերուն մէջ, առանց որ

[1] Գասագիրք չունէինք այն տեքստ, միայն վարժապետն իրեն քով ունէր գրաբառ « Տալերք Քերականութենէն » օրինակ մը որմէ քաղելով մեզի գրել կուտար:

եւ է մտքի հրահանգութեան, առանց խորհրդածութեան եւ իմաստասիրութեան. շատ անգամ պատմական դէմք մ'էր որ կը ծանօթացնէին մեզի՝ երկար պարբերութիւն մը բերան սորվեցնելով.

« գեղապատշաճ եւ անձնեայ, քաջադանգուր եւ խայտալի, սա ի մէջ սկայից, խօլաւորաց » եւ այլն:

Կամ դէպքի մը, կոուի մը նկարագրութիւնն էր զոր դերասանական շարժ ու ձեւերով ճառի պէս արտասանել կուտային մեզի: Բնագիրը նոյնութեամբ դոց գրուցողն էր յաջողակը դասին մէջ:

Իսկ աշխարհագրութիւնը՝ բազմեր դոց ընելու դաս մ'էր կարծես, թէեւ քարտէս ալ կար՝ պատէն կախուած մնալու դատապարտուած. բառերու անհամոռն շարք մը, լեռներ, գետեր, քաղաքներ, որոնք մինչեւ այսօր մտքիս մէջ կը բլդղան. Տրամա, Լարիսա, Եանհա, Շքօտարա, Իսկէնտէրէ, Գարատաղ, Պօմնա, Զվորնիկ, Շուսիու, Բուսնուզ, Վիտին եայլն, զորոնք մեքենաբար դոց սորված էինք ու բիւրիցս յեղյեղուելուն ու մտքի ուժին շնորհիւ այսօր նոյնութեամբ եւ հաւատարմաբար կը կրկնուին: Քառորդ դար մ'է անցած անկէ ի վեր, եւ այդ տարբերակ անիմաստ բառերը նորէն յիշողութեանս մէջ են Լատոկա, Օնէկա, Բէյբիւս եւ Ճերմակ լիճերը՝ Ռուսիոյ մէջ:

Ասոնցմէ ի՞նչ կը հասկնար իմ մանուկի ուղեղս:

Եւ իրօք, ինչո՞ւ այս մեծ լիճերը Ռուսիոյ մէջ են եւ ոչ ուրիշ տեղ մը. տնոնք ի՞նչ առնչութիւն ունին Ռուսական երկրի ցցուածքին (relief) հետ: Այս մասին ո՛չ վարժապետնիս, (կարծեմ միւսիւ Սիսակ), Հիսար Տիպիի Մէղպուրեան երկուսն վարժարանը⁽¹⁾ եւ ոչ ալ դա-

[1] Հոս, Մէղպուրեան վարժարանի այն տետրուան վիճակը քննադատելէ միտքս: Պետք է խոստովանիլ որ այդ պատուական Տնօրէնիս, պապա մարդ մը, ինչպէս հիմա ալ, որ իր աշխատիկնով հետ ծշմարտապէս ծնողական գուրգուրանքով կը շրջապատէին մեզ — կրցածը կ'ընէր լաւագոյն կրթութիւն մը մեզի տուլու համար, եւ այն ժամանակի էն կանոնաւոր ու բարեկարգ վարժարանն էր ուսկից ելած են այսօրուան ծառայող ուսուցիչներէն ոմանք:

սագիրքը զոր ունէինք, բան մը չէին հասկցներ: Լճի վրայ գաղափար անգամ չունէինք, չէինք գիտեր թէ ինչո՞ւ կը սորվէինք այդ լիճերու... ոչ՝ բառերու ցանկը (nomenculture): Թէեւ դասագրքին սկիզբը գրուած էր թէ (Աշխարհագրութիւնը երկրիս նկարագրութիւնն է, » բայց բան մըն ալ չէին նկարագրեր:

Վերջը նոյն գրութիւնը շարունակուած տեսանք նոյն իսկ Կալաթա Սէրայի մէջ:

Հոն ալ նորոնծայ վարժապետ մը, պարզապէս գոց ընել կուտար (տետրակի մէջ գրել տալէն ետք) կարգ մը քաղաքներու անուններ, և վա՛յ ան աշակերտին որ բառ մը սխալ ըսէր կամ անուններու շարքը յեղաշրջէր. վարժապետնիս դիւահար կը կտրէր, և լուտանքներու տեղատարափը կըսկսէր՝ համեմուած Retenue sans exemptionներով:

Այսպէս ուրիշ ուսումներու համար ալ:

Անկէ ասդին քառորդ դարէ աւելի անցած է, և ցաւալի է հաստատել որ այսօր ալ նոյն ամուլ ու անգործնական մեթոտները կը տիրեն մեր շատ մը վարժարաններուն մէջ — եթէ ոչ ամենուն:

Ս. Դ.

Կ. Պօտիկեան էֆ. Վարդ-Պատրիկեան վարժարանին կը նուիրէ Վեցամսեայ «Բիւրակն» որ այս թիւէն սկսեալ կը շրջուի:

— 344 —

ԳԱԼԵՃԻՔ ՈՒ ԵՍ

(Շար. Բիւրակնի 21 քիւէն)

Արհեստ

Գալէճիկի հայերը միայն երկու արհեստի կը պարապին, կօշկակարութեան և անագագործութեան: Գալէճիքի հայոց 3/4-ը կօշկակար և կլայագործ է: Կօշկակարները սահմանափակ են: Կրկնակօշիկ-ձօքին չինել չեն գիտեր: Ասոնք տեղացի թուրք խաղախորդներուն պատ-

րաստած յատակակաշի և քեմուխտէ եեմեհի և գարեվիէ կը շինեն: Իւրաքանչիւր վարպետ 5 — 10 հատ խալֆաներ և աշակերտներ ունի: Որչափ կը շինեն այնչափ կը ծախուի: Կլայագործները ծանօթացուցած են զիրենք մասնաւոր գեղերու: Մէկը միւսին սեպակահան գեղը չի կրնար երթալ առեւտուր ընել և եթէ երթայ, իրեն գործ չեն տար: Ասոնց գործը միշտ ապագիկ է: Գարունը պրօն (քիֆրիկ) և աշունը ցորին կը ժողվեն ստակի փոխարէն: Զմե՞ողը. անիկայ մի՛ հարցնէր. ձմե՞ողը Բաղրասպաշտութեան եղանակն է որ իր կարգին պիտի խօսինք:

Կիները ո՛չ արուեստ, ո՛չ արհեստ, և ո՛չ ալ ուսմունք ու ձեռագործ գիտեն: Ասոնք կամաւոր գերիներ են ըսովն բովանդակ նշանակութեամբ: Վայրագ բընաւորութիւններու ճնշման տակ ինկած գերիներ: Կնոջ զբաղմունքն են ախոռը մաքրել, անասուններուն գարի և յարդ տալ (Իւրաքանչիւր տուն անպատճառ էշ մը, կամ ջորի մը կ'ունենայ), այգիին և պարտէզին մէջ աշխատիլ և ըստ պարագային տասը լիտրէն աւելի ցորենը կ'ընակը՝ աղբիւր տանիլ, լուալ և տուն բերել: Աւելորդ է ըսել որ իրենց զաւկներուն համար ալ չեն զըլանար իրենց գործվալից խնամքները, թէեւ թերի, որովհետեւ այսչափ բաղմակողմանի զբաղմունքներու մէջ անշուշտ մէկը կ'իսկատար պիտի ըլլայ...:

Նշանակում

Նախ՝ սա պէտք է շեշտեմ որ Գալէճիքի հայերը չափազանց պահպանողական են: Մեծ դեր կը կատարէ հոս Նամահեմուքիւնը — Էրկմարդու չերեւիլ: Հարսերը և օրիորդներն եթէ երբեք Էրկմարդու երես տեսնեն, սաղայէլի երես տեսածի պէս իսկոյն երեսնին կը ծածկեն քօղով: Անդրջնեղեղեան հնութեան մը հանդիպած կ'ըլլայ մարդ, երբ անոնց իրարու տուն այցելելնին տեսնէ ընտանիքով: Բայց բացայայտ ճշմար-

տութիւն մ'է որ մարդ բնական ձգտում մը ունի աներեւոյթը, թաքունը որոնելու եւ փախչողը հետազօտելու :

Երիտասարդներն այլազան հնարքներով կը դիտեն, կը խուզարկեն Եւայի սիրունիկ թոռները եւ լրջօրէն կը կատարեն իրենց ընտրութիւնը : Այսչափով չի գոցուիր վարագոյրը : Խնդրին էական եւ կարեւորագոյն պայմանն է որ նախ ծնողք տեսնեն, ընտրեն եւ առաջարկին իրենց զաւկներու այսինչ կամ այն ինչ օրիորդը : Աներես, լիբը է այն երիտասարդը որ նախադրեալ կը գտնուի այնպիսի խնդրի մը մէջ : Հասարակութեան բուն քննադատութեան կ'ենթարկուի, ծնողքէն անէծք կ'ընդունի այնպիսի երիտասարդ մը : Ծնողքի հաւանութեամբ ընտրութիւն մը ըլլալէ ետք, նախ ձեռք կ'առնեն աղջկան ազգականներէն մէկն եւ կը սկսին բերան փնտռելու (կուտան չե՞ն տար, ի՞նչպէս վարուելու ենք) : Վերջապէս խնդիրը կը պարզուի աղջկան ծնողքին : Ի՞նչ, դրան ետե՞ւն է աղջիկը որ ձեռքէն բռնելով յանձնեն Ո՛ւ, բարեկամ, միայն անիկայ չիկրնար ըլլալ, մեծ անպատուութիւն ու տմարդութիւն է, Փառք Աստուծոյ, ծառի կողէն չելանք, Հօրեղբայր ունի, մօրեղբայր ունի, հօրաքոյր, մօրաքոյր ունի վերջապէս ունի ու ունի՞. դացէ՛ք անոնց ալ հաւանութիւնը առէք : Ահա այսպէս առնուաղն 2-3 ամիս յապաղման ենթարկելէ ետքը, վերջ ի վերջոյ խորհրդակցութեան կը հրաւիրուին աղջկան բոլոր ազգականները, եւ եթէ մեծամասնութիւնը հաստատական պատասխան տայ, կ'աւետեն տղուն ծնողքին որ պատրաստուին նշանօրհնութեան : Որոշեալ ժամանակ քահանան կ'առնէ երկուստեք նշանները որ մետաքսահիւս անձեռոց մը եւ քանի մը զարդոսկի կամ ժառանգական մատնի մը պէտք է ըլլայ, իրարու կը յանձնեն մեքենական օրհնենքներով : Այն իրիկուն մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէ երիտասարդի տան մէջ : Լամպարները լուսաւոր, սենեակները մաքրուած, Բագոսի

բուրմաները փայլուն եւ ամէն բան լուացուած, շտկուած, եւ դէմքերը ժպտուն : Ժամը մէկէն սկսելով խումբ առ խումբ աչք լուսի կուգան : Գիշերը մինչեւ լուս տաք խօսակցութիւն մը կը տիրէ հազար ու մէկ խելկատակութիւններ, կապկութիւններ կ'ընեն ի պատիւ տան տիրոջ, հանդիսականները զուարթ պահելու համար : Հետզհետէ կը տաքնայ կը ճոխանայ խօսակցութիւնը, դէմքերը կը կարմրին. ճակատները կը շողան քրտնաթաթախ : Իւրաքանչիւր գաւաթ պարպուելէ առաջ, սա արձագանգը կուտայ, « Կէօզիւն այտըն . . . աղա. Ասված օղորմի կէչմիչէրին ճանընա » եւ ինչե՞ր կը կրեն խեղճ երիտասարդին ականջները : զորս կը քաշեն ի նշան շնորհաւորութեան :

Տեմեմ Մասեմ (Շար.)

Ա. ԳԸՅԸՃԵԱՆ

ՍԻՐԵՐԳ

(Triolet)

Խաժակն ու բոցայ՝ ժպսե՛ դուն ինծի.
Այդ խաժ աչերեդ բունկեցայ, հոգի՛ս.
Գրգանո՛ւ սիրով սիրքս կը խանծի,
Խաժակն ու բոցայ՝ ժպսե՛ դուն ինծի :

Քեզմով հանչցայ հուրն անհուն նախանձի,
Դո՛ւ վսեմին տիպը դրուեցիր մեքիս.
Խաժակն ու բոցայ՝ ժպսե՛ դուն ինծի,
Այդ խաժ աչերեդ բունկեցայ՝, հոգի՛ս :

Մ. ԹՈՒՐԵԱՆ

ՏՕՔԹ. ՏԱՂԱԽԱՐԵԱՆԻ

Օգտաշատ երկերու վաճառման կեդրոնն է

Գրասենեակ ՍՄԲԱՏ ԴԱԽԹԵԱՆԻ

16. Գազասկէր խան, Պահեմ գաբու 16

Այժմ տրամադրելի է

ՄԱԳՈՒՄՆ ՀԱՅ ՏԱՌԻՅ Գին 10 շրշ .

ՄԱՄԻԿԻ ԴԱՐՄԱՆՆԵՐ

Հաւատքներու պատմութիւն. Առաջարկ մը

Հին ժամանակներէն գողցուած ու մինչեւ այսօր իսկ փայփայուն մնալով ձեռք բերուած գաւառացի նէնէին բժշկական միջերգէն առ անգամ քանի մը բաներ կը զետեղեմ հոսա, իմ ու ձեր հետաքրքրութիւնը լեցնելու համար:

Մալաթիացի նէնէն ալ, իր սեռին յատուկ ճարպիկութիւնով, ես ըսեմ տասը, դուք ըսէ՛ք հազար միջոցներ գիտէ, իր թոռնիկին կամ ընտանիքին որ եւ է անդամին ցաւերը մեղմացնելու, ու առ միջոցները կրնան ըլլալ կախարդական բանաձեւեր, յընարմ, աւիսօն կամ իբր գործնական միջոց էգիէն փրցուած տեղեւներ եւ դիւրաբայ միջոցներ:

Ճիշդին գլուխը կը ցաւի, ի՞նչ ընելու է, ուրիշ ճար չկայ, անպատճառ Մօրէնց զըսիմին համբաւաւոր թասէն — որ չի մոռնալու համար ըսեմ թէ հարիւրաւոր նշաններով կէտկիտուած եւ արծաթէ շղթայով մը օղուած է — ջուր խմցընելու է, հարկաւ կը բուժուի: Հակառակ պարագային իսկ, տնտնալու չիգար, ջրի նայող մը կը բերուի — թաս մը ջրով խնդիրը լուծել դիւրին է: Տնեցիները ափիբերան կը սպասեն, ու մարդուկը իր անլերջ ու անխմատ մոլորութիւնով գործը առաջ կը տանի. երբեմն կը մարմրի, կը ճչէ, հա՛, տեսէ՛ք չարածճին, արապը — ճիններէն մէկը — բռնեց, ու միւս ճիններն ալ բռնած դարտակին մէջ պիտի լեցնէ քիչ վերջը: Սակայն ճինները խաբուող բանե՞ր մ'են որ խնկարկել պէտք է. մուխը ոլոր մոլոր վեր կ'ելլէ, վա՛խ պատրեց զանոնք, ու եկու տես որ հիմակ բոլոր ճինները թխմուած են դարտակին մէջ: Մանուկը շունչ առնել կը սկսի, խուրպան ըլլիմ ձմանձ Ասուած՝ կը մըմրայ ճատուկը եւ դարտակը գողնողին մէջ պլլան թալել կը տանէ եզուն օրքը: Պզտիկի հիւանդութիւնները կը պակսին: Մէկը քառսունք-կօխ է եղել, ուրիշ մը քիչ մը զէմքով ըլլալուն հա-

մար՝ աչքի հանդիպած է: Հէյ՛վա՛խ, առնեց ձեռքէն ազատիլ դժուար էր պիտի ըսէի, եթէ Աստուած « աղ ոլորող » ցընդած ու խոփած կնիկները գծովքէն վար չճամբէր: Քիչ մը աղ ձեռքին մէջ առած՝ կը փռնդտայ, աչքերը կ'արցունքոտի, ու ոսկրուտ ձեռքը աղին բոլորտիքը դարձուցած երեք հեղ « աչք տըլողին աչքը էլլայ » կը փափսայ: Աս է աղ ոլորող կնիկին պաշտամունքը, աղէկցնելը կամ չաղէկցնելը « Մանձ Աստուածին » գործը ըլլալու է:

Իսկ երբ մանուկը գեղնութիւն ունի, Օրտուղթի վանքին յայտնի մէկ հողը հաւկիթով կը կերցնեն, մուղլազ կ'աղէկնայ: Ու պատահի որ կողը ցաւի, « տալաղ » է ըսելով տղան կը տանին բազնիք ու աղբիւրին շուրջը երեք հեղ կը դարձնեն:

Չէ՛ք տեսած եռանկիւն պզտիկ կամ մեծ տուփիկներ շատ անգամ կախուած մեծի ու պզտիկի վրայ որուն համար կ'ըսեն թէ 40 կանգուն թղթի վրայ գրուած ու զըլըսըմներով ու աղթքներով նուիրագործուած է: Աս համայնիները միա՛միտ հաւատքի փանասէներն են ախտացեալ մարմինին: Հապա սա թուղթ՝ գրին ի՞նչ պիտի ըսէք, հիւանդութենէ կ'ազատէ. ատի հասկցանք, սակայն հակառակ ազդեցութիւններ շատ ունի. Երիտասարդը իր սիրածէն կը դատէ, մարդերը մուրաղնուն չի հասցներ, ու... ես գիտեմ, հազար ու մէկ բաներ, Օր մը հէգ կնիկ մը իր հարսնութեան կիսնքը կը պատմէր որ ատեն քանի մը տարի ճեօթիւմ ճեօթիւմ վիճակի մէջ անկողնէն չէ կրցեր ելլել, իր մէկ սիրտոխտին ընել տուած թուղթ-գրին պատճառով « Հիչ մէկ տեղա չէր ցաւիրայ, օղուլ, ամա Աստուծոն օրը, մաշէիայ հալէիայ: Մէկ քարաձեւ մէալ քարաձեւ չէյնայի կրմաշմիշ ըլլիրայ, էսպէս եօթը տարի քաշեցի, Օր մը երազիս մէջ ինծի ըսին ուր պառկած բարձիս տակը եւ պատին քովը փորել տամ, թուղթ գիր էրերին եղեր: Փորեցաք, բարձիս տակէն ծնկան ոսկոր մի էլաւ, մէջը ամէն

չեղիս բան կար, ի՞նչամ օղուէ: Պատին տակէն ալ գլոխի ոսկոր մի էլաւ չորս դարաֆը «էս աղջկնը ամէն անէծքի հանդըպի ու իր մուրաղին չհասնի գրեր էին»:

Ահա ուրեմն թէ ինչո՞ւ խեղճ կնիկը իր միամիտ վախին համար քանի մը տարիներ ցեօցեկ չիւրիւքմիւր ըրեր է, ինտոր ինք կ'ըսէր:

Հին ժամանակներէն աւանդ թողուած միամիտ հաւատքներու փշուրներն են ասոնք, որոնք տակաւին դաւառացի կընկին «Հաւատամքին» մէկ պղտիկ երեսը կը կազմէ: Այդ հաւատքները սրբոց նշխարի պէս կը ծրարէ անի ու անոնց կը յարի այնքան սեղմ:

* *

Ու հոս նիւթիս կապը կտրած, «Բիւրակն» սիւնակներուն մէջ առաջարկ մ'ընել ուղեցի իմ հայրենակից Մալաթիացի սկսնակ զրոյներուն ցանցառ խումբին:

Երբ «Բիւրակն» իր գաւառական լայնիկէլ բաժնին մէջ հայ աշուղներու հետաքրքրական կեանքին տեղ մը յատկացուց, առաջին առիթով վերյիշեցի Մալաթիացի աշուղներու Հազման օղլու Յակոբի, Կարվան օղլու Կարապետի, Տաշի օղլու մահտեսի Թորոսի, Օխուրիի և Մըղ. Գասպար Տէյրիսեանի-անունները և ասոնց վրայ եղած դիտողութիւնները, (1) որոնք սակայն տետրակներ լեցնելու չափ շեղեւ պատրաստած ու երգած են եղեր: Ու ինծի ինչպէս նաեւ «Բիւրակն» իհամար ալ, հետաքրքրական ու թերեւս ուրիշ նկատումներով ալ շահեկան երեւոյթ մը պիտի պարզուի, եթէ ինչպէս ըսի, ատ նորածիլ գրողները ծննդավայրիս, շատ մօտէն — քանի որ

[1] Սոյն յօդուածը խմբագրական բովէն անցնելու պահուն, «Հայ Աշուղներու» հրատարակիչ Տ. Վ. Պալեան որ ներկայ էր, քաղցրութիւնը աւելցուց թէ անհրաժեշտ է Հայ աշուղներու կեղծ անունն ալ յիշել: որովհետեւ չկայ աշուղ մը որ չունենայ իր կեղծ անունը: Մոռնալով չէ նաեւ իւրաքանչիւր աշուղի երգերէն գէթ մէկ երկուքը մէջ բերել: Այսպէս կարելի պիտի ըլլայ ամփոփ գաղափար մը կազմել Հայ աշուղներու վրայ:

պատեհութիւն ունին — քննեն անոնց կեանքը ու ճամբեն «Բիւրակն»:

Ու ինծի որովհետեւ շատ պղտիկուց բաժնուած եմ Մալաթիայէն, դժուար պիտի ըլլար անոնց կեանքը հետուէն ստլրիլ, քանի որ դուք այնչափ մօտ կ'ապրիք ատ մեռնող հոգիներուն, իմ պատուական բարեկամներս:

Կ'արժէ, կարծեմ, որ ժամանակ մ'ալ գոնէ մեր տոհմայինով զբաղինք, ու հետաքրքրուինք անով, քանի որ «Բիւրակն» սիրտ ու կամք ունի դաւառային գրականութեան ծառայելու:

ԽՈՍՐՈՎ ՔԵՇԻՇԵԱՆ

Խաբերդ Մեղրա

ՌՈՏՈՍԹՈՑԻ ԿԻՆԵՐՈՒ ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԵՒ ՆԱ-

ԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

Ռոտոսթոցի Հայ կիներն իրենց բարեպաշտական շատ մը սովորութիւններուն հետ ունին նաեւ աւելորդ ու վընասակար նախապաշարումներ. այդ Բըրիստոնէական ոգուն հակառակ աւելորդապաշտութիւններն աւելի հին սերունդին և աղքատ դասի խաւերուն մէջ է որ խոր արմատներ ձգած են:

Նախապաշարումներ

1. — Մեռելիքիս կամ կոխցու կ'ըլլայ անիկա որ յուզարկաւորի մը գերեզմանէ հտ դարձին նստած տեղէն ոտքի չելլար: Կ'ըսեն թէ չափահասին քունը չի տանի և փոքրիկ տղուն ալ ոտքը չի բըռներ:

2. — Չարը տարաւ, կ'ըսեն, երբանօթ մը կոտորի. այն համոզումով թէ չար ոգին աւելի մեծ փորձանք մը պիտի բերէր:

3. — Հիւանդութեան մը վրայ խօսուած ատեն ներկայ եղող փոքրերուն ականջը կը քաշեն, որպէս զի նոյն հիւանդութեան ենթակայ չ'ըլլան:

4. — Երբ փոքր տղոց քունը չտանի, գերեզմանէն հող կը բերեն և անոնց բարձին տակ կը դնեն:

5. Այդ փոխ առնել եւ չտալը գէշ է, կ'ըսեն, որովհետեւ այն տունին ուրկէ փոխ առնուած է, համը կ'երթայ:

6. — Տղաձգան կինը մինակ չեն թողուր, գոնէ աւելը քովը կը դնեն իբրեւ պաշտպան:

7. — Այն տունը ուր տեղ մեռել կայ, բոլոր հայելիները հակառակ կողմը կը դարձնեն:

8. — Եթէ մէկուն աչքը ցաւի «ըլլալիք կայ» կ'ըսեն, ձախը տխուր, վերջը բարի:

9. — Թթխմոր փոխ չեն իտար, տան բախղը կ'երթայ ըսելով:

10. — Աճառը ձեռքէ ձեռք չեն իտար, կոիւ կ'ըլլայ իրարու մէջ, կ'ըսեն:

11. — Մեռելի տան մէջ փոնգտացողին կոնակին բռնեցըով կը զարնեն՝ ուրիշ մահ չպատահելու համար:

12. — Գետնաշարժի միջոցին ուտելիք բան մը կը բռնեն ձեռքերին եւ «սըթմայի դեղ ըլլայ» կ'ըսեն. ապա նոյն հիւանդութիւնը ունեցողին կուտան իբր դեղ:

13. — Աւազ չինգչաբթի իրիկուն կիներ ամէն մէկ գլուխ Աւետարանին, իրենց ձեռքը յատկապէս ունեցած պատրոյգին վրայ կը կապեն եւ իրենց տան անկիւնները կը ձգեն որպէսզի մուկ չեկայ:

14. — Եթէ մէկը ծանր հիւանդութիւն մը ունենայ, 40 մոմ կ'առնեն եւ Եկեղեցւոյ բոլոր սուրբերուն առջեւ կը վառեն:

Տ5. — Եթէ մէկը վէրք մը հանած ըլլայ, տաք հացը վրան կը դնեն մինչեւ որ պաղի, յետոյ էգ շունի մը կը կերցընեն իբր թէ այդ վէրքը անոր կ'երթայ:

16. — Եթէ մէկը հիւանդանայ, չորս տներէ ալիւր, եղ եւ բամպակ առնելով՝ պատրոյգ մը կը չինեն եւ չորս ճամբաներու մէջտեղը կը դնեն, որպէս զի անցորդները հիւանդին համար «բժշկուի» ըսեն:

17. — Կան մարդիկ որոնք եղունգնին կտրած ժամանակ հետեւեալ աղօթքը կ'ըսեն:

Եղունգ, դուն հոս կեցի՛ր,
Աղամ եւա վկայ կեցի՛ր,
Դատաստանին օրը եկո՛ւր
Եւ զիս պատրաստ գտի՛ր:
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒՔԻՆԵՐ

1. Աւագ ուրբաթ օրը, թաղման թափորին ժամանակ կիներ, տղաքը «թաղման» տակ կ'անցընեն՝ բժշկուելու համար:

2. — Դեռ խօսիլ չկրցող 2—3 տարեկան տղոց բերանը կը դնեն Ս. Թագաւոր Եկեղեցւոյն Ս. Բեռեօի մատուկի բանալին ու քանի մը անգամ կը դարձընեն զայն:

3. — Եթէ մէկը հիւանդանայ, Սուրբ Խաչ թաղին եկեղեցւոյն մէջ թաղուած եպիսկոպոսին վրայ երթալով կա՛մ կարդալիք կա՛մ խաչհանգիստ ընել կուտան:

4. — Եթէ պզտիկ տղայ մը հիւանդանայ, մայրը ուխտ կ'ընէ, զայն երեք անգամ քաջը տանիլ. նախ տղան Սուրբին թաղուած տեղը կը տանին և համարիչ մը անոր գլխին վրայէն երեք անգամ կը դարձնեն տղան եւ յետոյ սուրբին ննջած տեղը տանելով նոյն տեղէն բխած ջրով կը լուան:

5. — Եթէ մէկը շատ մը դժբախտութիւններու հանդիպի, ուխտ կ'ընէ կա՛մ սրբազան տեղ մը երթալ և կա՛մ խաչը ջրէն հանել իբր թէ Յիսուսի կնքահայր ըլլալով:

6. — Երբ տղու մը մէկ կողմ ցաւի, Աստուածամօր վրայ կախուած յատկապէս արծաթի կտորները (սրտաձեւ, ձեռքի ձեւով եւայլն) կ'առնեն և այդ հիւանդին վրայ կը կախեն:

7. — Եթէ մէկը բան մը կորսնցուցած է եւ կը կասկածի թէ այս ինչ մարդը առած է, մկրատ մը առնելով մաղին մէջ կը խոթէ եւ մաղը իր կողերուն վրայ ուղիղ մը բռնելով՝ կասկածած մարդուն անունը կուտայ. Եթէ մաղը դառնայ, կասկածելէ կը դադրին:

8. — Որ եւ է բանէ վախոյող մը վախցած տեղէն ալի մը հող կ'առնէ եւ իր քով դնելով՝ վրան կարդալիք ընել կուտայ:

9. — Նմանապէս հետու տեղ վախ-
ցող մը, դէպի արեւելք նայող 7 աղ-
բիւններէ եւ ծովէն ջուր բերել տալով՝
ոտքերն ու ձեռքերը կը լուայ եւ ապա
կը եւ ջրին վրայ կարդալիք ընել տա-
լով՝ նոյն ջուրը ծովը կը թափէ:

10. — Հիւանդի մը չապիկը, Ս. Պա-
տարագ մատուցուած ժամանակ, սեղա-
նին վրայ կը դնեն եւ ապա հիւանդին կը
հագցնեն:

11. — « Աչից այազմա » անուանով
տօն մ'ալ ունին Ռոտոսթոցի կիները:
Այս տօնը Զատիկի երկուշաբթիին կու-
գայ, կը պատմուի թէ հայ կիներ սովո-
րութիւն ունէին երթալ Յունաց Սիլո-
ղօսին քով գտնուող հիմակուան նորա-
չէն եկեղեցիին կից այազման, որ աչքի
բժշկութիւն կուտայ եղեր: Սակայն յոյ-
ները, յայտնի մոլեռանդութեամբ հայե-
րուն կոխած անգիւնն ու բռնած անօթ-
ները կը լուան եղեր՝ պղծուած համա-
րելով: Լուսահոգի թաղէս եպիսկոպոս
ատիկա լսելով՝ կը պատուիրէ հայ կի-
ներուն որ ա'լ հոն չերթան եւ Զատիկի
երկրորդ օրը կ'որոշէ իբր տօն « Աչից
այազմայի»: Այս տօնը օրը Ս. Խաչ թա-
ղի շատ կիներ Ս. Թադաւոր եկեղեցին
գալով՝ խաչհանգիստ ընել կուտան եւ
ջրով աչքերնին կը լուան:

Հաւաքեց

Ռոտոսթօ

ՄԲՏՈՒՀԻ ՅՈՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
ԱԵ. Ս. Յովհ. վարժ.

Ուրախառիթ երեւոյթ մըն է անգամ
մըն ալ շեշտել թէ Հայ իգական սեռը
նաեւ իր զրական գործակցութեանը կ'ու-
նենայ Հայ ազգագրական նիւթեր հա-
ւաքելուն մէջ: Ասի աւելի ուրախառիթ
է, երբ դեռ դպրոցական գրասեղանի վը-
րայ կ'սկսի Օր. Սրբուհի Յովհաննէս-
եանով «Բիւրակն» կ'ունենայ իգական
սեռէ չորս աշխատակիցներ՝ Հայ ազգա-
գրութեան նուիրուած այժմէն: Միւս ե-
րեքն են Օր. Հայդուխտ Ծնորհքեան
(Հասգեղ-Կ. Պոլիս), Օր. Աղնիւ Բիւրէչ-
եան (Ռոտոսթօ) եւ Օր. Թադուհի Դա-
պասագալ (Իզմիտ):

Խմբ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳ

(Մարտի լեզունով) (1)

1. — Իմ աղջիկնքս հիւնէր ունայ
Մէտնոց կիմի պինոր ունայ
Բիրաղ կիմի տոտոխ ունայ
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
2. — Տիներմընան լող ա չ'ունան
Թիւմ թողմընան՝ հով ա չ'ունան
Պաղնըք կ'ըրթօն, կովա չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
3. — Տիներմընան՝ օլուխ չ'ունան,
Թիւմ թող մընան՝ սուլուխ չ'ունան,
Փիս կը հաղնան, կըլըխ չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
4. — Պէօլմէճմընան՝ թախըլ չ'ունան
Ըոֆմընան՝ պախըլ չ'ունան
Պէզօր երթօն խաթըր չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
5. — Տիներմընան՝ ախըր չ'ունան
Մէկ էշ մ'ունան կաթըր չ'ունան
Հաղնըլոյ է լաթեր չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
6. — Տիներմընան զայը տօք է
Իմ աղջիկնքս մահիթօփ է
Էս էնոմնան չըխա իթօպ է
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
7. — Տիներմընան տուռնօ չ'ունան
Պաղնըք կ'ըրթօն կուռնօ չ'ունան
Տալուլ ունան, զուռնօ չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
8. — Տիներմընան՝ առջեւը օտոյ
Իս աղջիկնքս տըղօ կըտոյ
Աշխորհ տահ մ'ըննօ չի՞մ կանի տոյ,
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:

(1) Նուէր Մարացիներուն՝ անոնց որ
«Բիւրակն» մէջ գաւառական բանահիւ-
սութեան դոհարները, նախապաշարուած
ողիով մը, սիրահարական երգեր կը կար-
ծեն: Չենք մեղադրեր զիրենք, քանի
որ որքան հայ լեզուէն ուժացած՝ նոյն-
քան անտեղեակ են այս կարգի բանա-
սիրական ու լեզուաբանական գանձերու
արժէքը գնահատելու, որոնց վրայ յստակ
ու անմթար ըմբռնում չ'ունենալով՝ կը
չփոթեն անպարկեշտ նկատուած խաղե-
րու հետ:

9. — Մէկ ղազի մը պիւրին նիչոն
Տուն մը ունան է շոտ փերիչոն
Պարընտառը պէզիրոյ շուն
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
10. — Տիներմընան թաղօ չունան
Ճէրօմընան էլ է չ'ունան
Մէկ ապրցու յօլ է չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
11. — Տէղկոմընան առէջ չ'ունան
Սնտուկմընան չամաչ չ'ունան
Տըղամընան էւէչ չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
12. — Մէկ պորց մ'ունան տօշակ չ'ունան
Պլուզ մ'ունան տուրչոկ չ'ունան
Պլուզը կը լայ իւրուցք չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
13. — Տիներմընան տօր է չ'ունան
Թիւմ թողման ճօր է չ'ունան
Պարմէր մընան էչքը կիր է
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:
14. — Տուն մը ունան, ասմօ չունան
Մէկ ֆիստանցու պասմա չ'ունան
Վըլոցք էնին թեշտէ չ'ունան
Չո՞ց տըմ, պաճըմ, չի՞մ կանի տոյ:

Տեղին վրայ հաւաքեց

Ս. ԴԱԽԹԱՆ

Բառեր. — Հիւնէր=արուեստ: Պինոր
=բերան: Տոտոխ=(տուտագ) չրթունք:
Չո՞ց=ի՞նչպէս: Պաճըմ=քոյրս: Չեմ
կանի տոյ=չեմ կրնար տալ: Տիներ-
մընան=տուններնին, կամ տուններուն
մէջ: Ուրիշ գաւառներ՝ տուններին, եր-
գիքներին եւալն: Լոլ=լողալ: Թիւմ
=ամբողջ: Թող=թաղ: Հով=հաւ: Գով
=կաւ: Սուլուխ=արտաքնոց: Կըլըխ=
կերպարանք, վայելչութիւն: Պէօմէճ=
շտեմարան, մատան: Թախըլ=նպարեղէն:
Ըօֆ=(բաֆ): Պէղօր=շուկայ: Խաթըր
=պատիւ: Դայը=ժայռ: Մահիթօփ=
լուսնկայ: Էս=ինծի: Էնոմնան=ըրած-
նին: Չըխլա=ամբողջ: Իթօպ=յանդի-
մանութիւն (իթապ): Տուսնօ=ցիւ: Կուռ-
նօ=գուն: Չուսնա=(տճ.) փող: Օտօ=
(տճ.) սենեակ: Կըտօ=գտայ: Տահ=դի,
կողմ: Ըննօ=ըլլայ: Դաղի=(տճ.) տե-
սակ մը ոսկի: Պիրին=բերին: Պարըն-
պոպ=սկեսրայր: Պէզիրոյ=Շուկայի:

Թաղօ=պատուհան: Ճէրօ=բզուկ (ա-
ման մը): Էլ=եղ: Օղ=աղ: Տէղկոն=
(տճ.) թէզկեահ: Առէջ=(Պարսկ.) Արիշ:
Չամաչ=չամիչ: Էւէչ=աւաչ, երգ: Պորց
=բարձ: Տօշակ=բազմոց: Պլուզ=տղայ,
երախայ: Տուրչոկ=շոր, խանձարուր:
Իւրիւցք=օրորոց: Տօր=գուն: Ճօր=
շուր: Պարմէր=կեսուր: Եչք=աչք: Աս-
մօ=որթատունկ: Վոցք=լուացք: Էնին
=ընեն: Թեշտէ տաշտ:

ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ԲԱԺԻՆ

առ Գ. Ա.

«Արեւելքի» 4011 թուով Պր. Գ. Ա.
մեղադրանքի բաժիններ հանած էր Թըր-
քահայոց խմբագիրներուն, հեղինակնե-
րուն և հրատարակիչներուն: Խմբագիր-
ներու կողմէ Տ. Ա. նոյն թերթի մէջ
պատշաճ բացատրութիւնը տուած էր:
Կը ներուի՞ արդեօք որ մենք ալ՝ հրա-
պարակի վրայ հրատարակիչներէն ու դա-
սազքի հեղինակներէն մէկը, գուցէ ա-
կամայ մեզի ուղղուած ակնարկութեանց
պատասխան մը տանք, ըսելու համար
թէ զաղափարի տեսակէտով մենք ջա-
նացած ենք ընել իբր հրատարակիչ
ինչ որ կարելի է: Մէկ երկու բանաս-
տեղծական հատորիկներ հրատարա-
կած ենք հեղինակներու ծախքով. և
եթէ մեր կողմէն չըլլար այդ հրատա-
րակութիւնը, ուրիշ մը պիտի կա-
տարէր: Ասիկա պարզ հրատարակչա-
կան գործ մըն է որուն մէջէն հրատա-
րարակիչը չա՛մ մ'ընելուն համար, յան-
ցաւոր, իտէալի դէմ գործող և այլն ին-
չո՞ւ նկատուի: Հեղինակներու կողմէ
լաւագոյն գործեր ներկայացուեցան, և
մենք հրատարակեցինք, Բայց դիտել
կուտանք որ ատ բանաստեղծութեանց
հատորիկին քով, Դաւթեան Գործակա-
լութեան հրատարակութեանց շարքին
մէջ, պիտի տեսնենք ոչ-բանաստեղծա-
կան գրքեր ալ, որոնց հրատարակութե-
նէն նիւթական չա՛հ չըլլալը գիտնա-
լով հանդերձ՝ մեր ծախքով հրատարա-

կած ենք, ինչու որ աղգին մանուկներուն բարոյապէս օգտակար ըլլալու հաւանականութիւն ցոյց կուտային։ Այս կարգէն են «Դպրոցավարութիւն», «Դաստիարակութիւն աղջիկներու», «Դաստիարակութիւն պատանիներու», «Գիտութիւններու վրայ ժողովրդական դասեր» եւ վերջապէս իր տեսակին մէջ աննման եւ հանրութեան տիրապէս օգտաշատ «Բիւրակներ» որուն համար մեր ըրած զոհողութիւնը բնաւ չի համեմատիր նիւթական ո՛ր եւ է փոխարինութեան եւ ամէն մեղադրանքէ վեր է։ Նիւթապէս մեղմէ շատ աւելի դիւրութիւն ունեցողէնքէն մինչեւ հիմայ այսպիսի հրատարակութիւն ընող մեղաւ։ Միակ անհատէ մը կրնա՞յ սպասուել աւելի աւելի աշխատիլ իտէալի համար։

Իսկ իբր հեղինակ, ներքիլ ըլլայ մեղի ըսել թէ մեր դասագիրքները մեր ժամանակին լաւագոյններն եղած են մինչեւ հիմայ եւ ցարկ մրցակիցները չկրցան ու եւ է կէտի մէջ առաւելութիւն ցուցնել։

Մեր բաժնին ինկած մեղադրանքի այսքան պատասխան՝ եթէ մենք ալ արժանի դատուած ենք այդ մեղադրուածներուն կարգը դասուելու։

Ս. ԴԱԽԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Շաբաթ օր Պատր. փոխանորդ Սրբազանն ու Ա. գործակատար Տիգրան էֆ. Տ. Ներսէսեան Ոստիկանութեան Նախարարին հետ տեսակցութիւն մ'ունեցան։

— Ուսումն. Խորհուրդը, իրեն Հին ԴԱՄԻՍ տալ զրկուած Դ. Խաչկոնցի Տարր. Նախակրթարանի Բարձր. դասընթացքի Ա. տարուան համար պատրաստած Աշխարհագրութիւնը վերջապէս հաճած է Պիպերճեան Առաքել էֆէնտիի քննութեան յանձնել։

— Միհրան էֆ. Յովհաննէսեան «Հանրապետական» թիւ 59, մատենախօսական,

աւելի ճիշդ է ըսել Հնագրական (paléographie) յօդուած մը հրատարակած է։ Յարգելի յօդուածագիրն դիտել կը տրուի թէ իր աշխատասիրութիւնն աւելի արժէք կ'ունենար, եթէ Հ. Տաշեանի «Մայր-Յուցակի» օրինակին հետեւէր։ Մեր այս բարեկամական դիտողութիւնը, կարծենք օգտակար պիտի ըլլայ Յովհաննէսեան էֆէնտիի հնագրական ճաշակին ու աշխատութեանց։

— Տիպար վարժունի մը. — Հոմ ԸՍ. քուլի ընթացաւարտ է այս վարժունին, Ֆրանսան Ամիրիկէի հար. ծայրը կը ցուցնէ. սեռի խնդիրը իբր տէրբայի կը սորվեցնէ։ Իրագիտութեան դասին մէջ մոմչոր բառին հանդիպելով, Առձեռն բառգրքի կը դիմէ. (խեղճը չի գիտեր թէ նորակերտ բառ է)։ Բազմապատկութեան խնդիր մը բաժանման կուտայ։ Առանին տնտեսագիտութեան դասի ատեն անանկ արտառոց բաներ կ'ըսէ, իր տգիտութիւնը այն աստիճան կը մատնէ որ ծիծաղող չեա կրնար զսպել։ Ականջդ խօսի, Ս. Ջարուհի կ'երեւայ թէ Թաղ. աղայի մը պաշտօնականութիւնը կը վայելէ որ, հակառակ աշակերտութիւններու բողոքին, պաշտօն կը վարէ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Տրէյֆիւսի խնդիրը. — Այս շաբաթ օր վճարեկ ատեանը բեկանեց 1894ի Զինւորական Ատեանին վճիռը եւ հրամայեց որ դատը վերստին տեղի ունենայ, եւ հետեւապէս Ալֆրէտ Տրէյֆիւս այս անգամ դատուի Ժ. զօրաբանակի կեդրոնին, Րէնս քաղքի զինւորական Ատեանին առջեւ։ Այս վճիռը ջերմ ծափերով ընդունուեցաւ։ Ու եւ է ցոյց չեղաւ. ու եւ է բողոք չլսուեցաւ ոչ մէկ կողմէ։

— Բաղի քանի մը լրագիրներէ, Ֆրանսական մամլի ստուար մեծամասնութիւնը բերկրութեամբ կ'ընդունի Տրէյֆիւսի դատի լուծումը։

— Խաղաղութեան Դեսպանախորհուրդ. Իրաւարարութեան մասին ռուսական առաջարկութեան առաջին վեց յօդուած-

ներն ընդունուեցան թեթեւ բարեփոխութեանը, իտալական պատուիրակութեան նախագահ Նիկրա կոմսը Միջնորդութեան ու Իրաւարարութեան մասին իտալական առաջարկութիւն մը ներկայացուց որ կը բարեփոխէ Ռուս. առաջարկութեան վեց յօդուածները: Ամերիկայի պատուիրակներն ալ նոյնը ըրին: Եթէ երկու տէրութիւններ վէճի բըռնուին, իւրաքանչիւրը պարտաւոր ըլլայ ուրիշ պետութիւն մը իրաւարար ընտրել, և այսպէս ընտրուած երկու պետութիւններ առանց արինահանդուլեան կարգադրեն միւս երկու պետութեանց վէճերը: Նիկրա կոմսին առաջարկութեան համեմատ, միջնորդութիւնն ու իրաւարարութիւնը զազրեցնելու չեն պատրաստական պատրաստութիւնները: Ամերիկեան ու իտալական այս բարեփոխումները տակաւին վիճաբանութեան ենթարկուած չեն: Այս Ամերիկեան բարեփոխումը չփոթելու չէ կազմութեան ծրագրին հետ զոր դեռ ներկայացուցած չեն Ամերիկեան պատուիրակները:

ԳԱԻԱՌԻ ԴԵՂԱԳՈՐԾՆԵՐ !

ՈՅԻ Է ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼԷ ԱՌԱՋ

Դ Ի մ ե ց ե ֆ

Պ. ԱՏՐՈՒՆԻ ԴԵՂԱՎԱՃԱՌԱՊԱՆ

(Յաջորդ Գ. Ասուածաւսուրի, Կ. Պոլիս, Տիգրանեան խան)

Եւ հասկցէք իր գներն ու պայմանները, որոնք ուրիշ տներու գներէն ու պայմաններէն

Առ նուազն 10% նպաստաւոր են

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ

Աղբեցիք և քարեղևներն ու արտերը

Ժ. Թոխլաֆո և ընկերութեան կողմանէ պատրաստուած է ծաղիկի, բանջարեղէնի, ծառերու և ընդհանրապէս ամէն մշակութեանց համար զուտ և մասնաւոր արհեստական աղբ որուն գործածութիւնը թէ՛ խնայողական է և թէ՛ խիստ արդիւնաբեր :

Տեղեկութեանց համար դիմել առ Խ. Նաչիս, Բիւլիւք Պառնաթան խան, Սղամպուլ :

Սիվրիքիսար. Ս. Վ. — Ղրկեցէք Ա-2 մասը:

Տիարպէֆիր, Անդր. Սող. — Մեր պատասխանը թիւ 18 «Բիւրակներ» մէջ է: Վեգիր Քոփրիւ. Յ. Ս. — Ղրկեցէք գաւառաբարբառները:

Տիարպէֆիր, Յ. Ս. — Ձեր յօդուածը կարելի չէ հրատարակել:

Սղերդ, Պ. Շ. — Ձեր փոխդիրը պիտի վճարուի մաս մաս: Գրքերը ղրկեցինք: Մայս 17ին, դին 57 դշ. միայն: Սիլիվան պիտի հրատարակուի եթէ ղըրկէք արհեստական և առեւտրական մասերն ալ որոնք շատ կարեւոր են:

Կարին, Պ. Մակար Մարտիսեան. — Մայիս 2 թիւ գրութիւն մը ղրկած էք իբր հերքմանով. — Ձեզի խնայելով չի հրատարակեցինք, վասն զի այդ տեսակ անձնապաշտպանութիւն մը հակառակ ազդեցութիւն պիտի ընէր, և ձեր գործածած փաստերը ձեզի դէմ պիտի ելէին:

Նդեսիս, Գ. Կ. Ո. — Ճշգրեցինք ձեր հաշիւը, մնացորդն է 13 դր.

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Բիւրակներ» գործակալներուն

Բանալիւական

Քննադատական ակնարկներ հանդէսներու

վրայ:

Մինր Թոպալգեան

Մատենադրական ուսումն. վեհաժողով

Գ. Խաչկունց

Մանկավարժական

Ձգաբանքներու դերը դաստիարակութեան մէջ:

Ս. Գ.

Տեղագրական

Գալէճիք ու ես

Ա. Գրքեան

Գրական

Սիրերգ

Մ. Թուրեան

Ազգագրական

Հաւատքներու պատմութիւնը

Խ. Քէլիեան

Ռոտոստոցի կիներու նախապաշարումներ:

Սրբունի Յովն.

Ժողովրդ. Բանահիւսուրիւն

Մարաշի լեզուով

Ս. Գ.

Ընկերական

Մեղադրանքի բաժին

Ս. Գ.

Լուրեր

Ազգ. ներքին, Գաղաքական

Արտօնատէր. — Հ. Ս. Խ. ԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ